
CRNA GORA I ALBANSKI USTANAK 1912. GODINE

Milan Šćekić

This paper, mainly based on the first-class historical sources, shows the attitude of the Montenegrin authorities towards the Albanian uprising in 1912, in which Montenegro did not take any active part, as opposed to the uprisings in 1910 and 1911.

Albanski ustanci* 1910. i 1911. godine predstavljali su otpor samo jedne od više nacija nezadovoljnih centralističkom politikom koju su forsirale mladoturske vlasti u Carigradu. Za opstanak samog Carstva mnogo opasnija od albanskih ustanaka bila su nastojanja arapskih nacionalističkih grupacija da formiraju jednu vrstu osmansko-arapske dvojne monarhije ili nezavisne države.¹ Nemiri u Rumeliji i Anadoliji podsticajno su djelovali na mladi italijanski imperijalizam, koji je iz čisto političko-

* Iz rukopisa magistarske teze Milana Šćekića: *Crnogorska diplomatija u Balkanskim ratovima*.

¹ Peter Bartl, *Albanci, Albanci: od srednjeg veka do danas*, Beograd, 2001, 133-134; Dr Momir Jović, *Istorija Srba*, Smederevo, 2000, 265.

ideoloških, a ne ekonomskih razloga, napao Osmansko carstvo u Tripolisu septembra 1911. godine.² Rat Italije i Osmanskog carstva u Libiji bila je šansa koju su balkanske države morale valorizovati, kako bi konačno skinule s dnevnog reda pitanje „bolesnika s Bosfora“.

Prihvatanje određenih ustupaka koje je Porta dala malisorskim ustanicima i njihov povratak kućama početkom avgusta 1911. godine, najvećim dijelom je zasluga Rusije i Austrougarske koje su svojom intervencijom na Cetinju i u Carigradu, presudno uticale da se tenzije između dvije zemlje prevaziđu, što je podrazumijevalo rješenje pitanja albanskih izbjeglica u Crnoj Gori.³ No, dobijeni ustupci sa kojima su ustanici bili primorani da se saglase, samo su donekle doprinijeli smirivanju duhova, zbog ignorisanja političke autonomije kojom bi bili obuhvaćeni svi Albanci u Osmanskom carstvu, što je ujedno bio i preduslov za konačno rješenje albanskog nacionalnog pitanja. U svakom slučaju, ukoliko bi Osmansko carstvo dozvolilo sebi luksuz da se Albanci još jednom dignu na oružje, Austrougarska bi bila primorana da interveniše, s obzirom da je bila jako zainteresovana za Albance-katolike, i ne bi nikako mogla biti ravnodušna prema njihovoj sudbini, povjerio se njemački poslanik srpskom kolegi u Carigradu.⁴

Osmansko carstvo je strahovalo od sve većeg uplitanja Austrougarske u Albaniji, koja je koristila njihovu zauzetost

² Serđo Romano, *Istorija Italije: od risordimenta do današnjih dana*, Beograd, 2006, 140.

³ Đorđe Nikprelević, *Ustanak u Malesiji 1911*, Podgorica, 2001, 257.

⁴ Vladimir Ćorović, *Borba za nezavisnost Balkana*, Beograd, 2009, 150. „Slično je govorio i njemački poslanik u Rimu Jagov srpskom otpravniku poslova. Francuski kozul iz Pešte Fontnej javljao je u dva maha 1912. god., 22. februara i 27. jula, da Austrija misli na podelu Turske i da kao prvu etapu za sebe gleda Albaniju.“ (*Isto.*)

ratom s Italijom u Libiji, šireći propagandu preko katoličkog sveštenstva.⁵ Na udaru propagande Dvojne monarhije pored Osmanskog carstva, našla se i Crna Gora kao zemlja koja je imala svoje planove u Albaniji. Crnogorski konzul u Skadru Petar Plamenac, izvjestio je Cetinje krajem 1911. godine o sastanku austrougarskog konzula s katoličkim sveštenicima i malisorskim glavarima, od kojih je tražio da osujete put muslimanskim glavarima u Crnu Goru, na što je dobio odgovor da to nije jednostavan zadatak, s obzirom da Malisori prema Crnoj Gori i kralju Nikoli imaju velike obaveze.⁶

Rješenje malisorskog pitanja ohrabrilo je zvaničnike na Cetinju da istim putem krenu u projekat rješavanja srpskog pitanja u Osmanskom carstvu, zbog čega nijesu mirovali ni naredne 1912. godine, pažljivo prateći dešavanja u okruženju.⁷ Kralj Nikola je u razgovorima sa ruskim poslanikom Arsenjevim krajem 1911. godine izrazio bojazan da će Austrougarska u januaru 1912. godine, ohrabrena sporazumom koji je postigla sa nekim državama čije ime ne pominje, izvršiti okupaciju Sandžaka, ističući da takav akt ne bi nikada priznao, i da će svim silama braniti da ne pripadne nekim neprijateljskim državama, osim ako bi te države u sporazumu s Austrougarskom dale „pravične kompenzacije“ Crnoj Gori.⁸ Poslanik Arsenjev je u telegramu od 18. januara 1912. godine, upoznao ruskog ministra spoljnih poslova Sazonova, da ukoliko dođe do okupacije Sandžaka, kralja Nikolu ne može

⁵ Nada Tomović, „Crnogorski konzulat u Skadru i malisorske bune 1910-1911. godine“, U: *Studije, ogledi, dokumenti i spisi o konzularnim odnosima Crne Gore 1611-1918*, (priređio Đorđije Lopičić), Beograd, 2007, 793.

⁶ *Isto*.

⁷ *Isto*, 794.

⁸ Novica Rakočević, *Crna Gora i Austrougarska 1903-1914*, Titograd, 1983, 91.

ništa spriječiti da okupira sjevernu Albaniju i djelove Stare Srbije, čak ni obustava subvencije ruske vlade. Kako bi se crnogorski kralj još uvijek držao pod kontrolom, Arsenjev predlaže da ga ruska vlada obavijesti da nipošto neće dozvoliti okupaciju Sandažka od strane Austrougarske, jer bi samo takvom izjavom mogli računati da će crnogorska vlada slijediti u budućnosti spoljnopolitički kurs koji bi bio u saglasnosti sa interesima Petrograda.⁹

Prilike u sjevernoj Albaniji nijesu se bitnije popravile ni 1912. godine. Početkom januara te godine, konzul Plamenac šalje izvještaj na Cetinje u kome stanje u sjevernoj Albaniji u posljednjih mjesec dana opisuje kao „nenormalno“, ali piše i da se slučajevi pobune i otvorenog nezadovoljstva ne mogu nigdje opaziti. S druge strane, vladalo je veliko nezadovoljstvo, kako kod katolika, tako i kod muslimana. Da je ustanak na ovoj strani bio neminovan već na proljeće, po mišljenju konzula Plamenca, najbolje svjedoči to, što niko ne radi ništa, niti se sprema za rad, a da se za „kontrabandiranu“ pušku marke „mauzer“ daje „dobar konj, par volova, do trideset koza i ovaca“, dok se „za dvije-tri teste fišeka“ može kupiti „dobra ovca ili koza“. Za razliku od prošle godine, interesovanje za novi ustanak najviše pokazuju katolici ispod Skadra, iz Zadrime i iz Bregmatije, kojima će se ovoga puta pridružiti Mirditi i Albanci iz Ljume. Crnogorski konzul upozorava nadležne na Cetinju da je pucanj jedne puške dovoljan da otpočne ustanak na ovoj strani, te da se s toga mora jasno staviti do znanja Albancima, da će im crnogorska granica u slučaju ustanka biti zatvorena, jer Albanci tvrdo vjeruju u to da će ih Crna Gora pomoći u svakom ustanku protiv Osmanlija. Plamenac je smatrao da Malisore neko nagovara s namjerom da se na crnogorske vlasti svali optužba, da ponovo buni Malisore

⁹ *Isto.*

te je stoga preporučivao veliku opreznost. Po njegovom mišljenju, najbolje bi bilo da se Malisorima saopšti da ostanu mirni do pogodne prilike, a po mogućstvu to bi im trebalo i narediti. Plamenac dalje savjetuje da se na Cetinju vodi računa o tome sa kim se razgovara od Malisora na Cetinju, jer među njima ima dosta problematičnih ličnosti koje dolaze s „tobožnim nekakvim misijama“, a u stvari su bečki agenti, kao što je neki Zef Noci, učitelj u jednoj austrougarskoj školi u Spači, i mnogi drugi.¹⁰

Opasnost od ponovnog ustanka u Skadarskoj Malesiji natjerala je kralja Nikolu da prekine uobičajeni zimski boravak na Rijeci Crnojevića 24. januara 1912. godine i vrati se na Cetinje, gdje je odmah po dolasku na dvor pozvao barona Gizla, kome je iskazao zabrinutost ukoliko dođe do ponovnog prebjegavanja Albanaca u Crnu Goru. Crnogorskog kralja je interesovalo, da li bi austrougarska i ruska vlada u tom slučaju pomogle Crnu Goru.¹¹ Baron Gizl ističe da je u odnosu na razgovore koje je vodio sa kraljem Nikolom 21. januara 1912. godine, sada bilo primjetno „pesimističko raspoloženje“ kod crnogorskog suverena. Naročito su ga uznemirile vijesti o pošiljci više hiljada austrougarskih pušaka marke „manliher“ u sjevernu Albaniju, sa čim je bio upoznat po njegovim riječima i austrougarski konzul u Skadru. Stoga je zatražio od Gizla da ga obavijesti o stanju u Skadarskoj Malesiji.¹² Gizl je odbacio pomenute navode kao izmišljene, ali je iskoristio priliku da upozori kralja Nikolu da ukoliko Crna Gora želi mir sa Dvojnomoj monarhijom, onda

¹⁰ DACG, MID 1912, Tajni fond i povjerljiva akta (u daljem tekstu TF i PA), f-207, 38, P. Plamenac, crnogorski konzul u Skadru – D. Gregoviću, ministru inostranih djela, 10. (23) januar; Bogumil Hrabak, *Arbanaški ustanci 1912*, Vranjski glasnik, knj. XI, Vranje, 1975, 198.

¹¹ N. Rakočević, *Crna Gora i Austrougarska 1903-1914*, 92.

¹² *Isto.*

nipošto ne smije pružati utočište Albancima. Na to mu je crnogorski suveren kazao da Crna Gora sigurno neće otvoriti svoje granice Albancima i da im je to već saopštio.¹³

Uzdržanost koju je pokazivala Crna Gora početkom 1912. godine prema pripremama Albanaca za novi ustanak, bila je rezultat uticaja Beča, navodi Bogumil Hrabak. „Upravo u to doba kralju Nikoli je obećano teritorijalno uvećanje države do ispod Skadra, ali pod uslovom da Crna Gora ne pristupi balkanskom savezu i da odustane od podržavanja arbanaškog pokreta. Uostalom, i bez pokretanja novih akcija stari kralj je mogao računati na simpatije malisorskih glavara, među kojima je imao dosta privrženika“, tvrdi Hrabak.¹⁴ Tačno je da je kralj Nikola mogao računati na privrženost malisorskih glavara, ne sporimo ni da je možda i bilo obećanja Beča da će se Crnoj Gori dati prostor oko Skadra, ali jedno je bilo sigurno, zbog te ponude crnogorski suveren se nije distancirao od balkanskog saveza, iako je jedno vrijeme bio s razlogom pasivan.

Nakon kraćeg boravka u Crnoj Gori, Plamenca je po dolasku u Skadar posjetilo više malisorskih glavara koji su se interesovali da li će ih Crna Gora pomoći ukoliko se pobune, kao što je to bio slučaj u prethodnim ustaničkim godinama. Konzul Plamenac otvoreno je saopštio malisorskim glavarima da se ne mogu nadati nikakvoj pomoći od strane Crne Gore, jer ona ne želi više da se izlaže prošlogodišnjim teškoćama, kao i da je ona već učinila mnogo za Albance. No, Albanci su izrazili sumnju u istinitost riječi crnogorskog konzula, kome je po njihovom uvjerenju bilo naređeno da tako govori, ostajući tvrdo ubijedeni da će im se Crna Gora i ovoga puta naći pri ruci. No, nijesu mirovale ni osmanske vojne vlasti koje su još krajem januara 1912. godine držale u Skadarskom vilajetu 12.000 vojnika

¹³ *Isto.*

¹⁴ B. Hrabak, *Arbanaški ustanci 1912*, 204.

planirajući da postojeće trupe pojačaju sa još 3-4.000 novih vojnika, pošto su u Carigradu planirali da jednom zauvijek nauče pameti Albance. Crnogorski konzul je bio uvjeren da se rat ne može lako izbjeći. Sve i da ga Albanci ne prouzrokuju, sasvim sigurno će ga prouzrokovati Osmanlije, kojima su Albanci bili prilično dozlogrdili. Na Cetinju su od Plamenaca dobijali do tančina precizne podatke o izgradnji fortifikacionih i vojnih objekata u Skadarskom vilajetu, njihovom rasporedu i utrošenim sredstvima za njihovu izgradnju. Vojne pripreme po mišljenju konzula Plamenca nijesu bile bojazan od Malisora već od Crne Gore, sa kojom je rat bio više nego izvjestan.¹⁵ U Carigradu, očigledno, niko nije računao da se rat na Balkanu može izbjeći, pa su zbog toga vršene ubrzane pripreme za nastupajuće događaje. Kako bi umirila Albance Skadarske i Đakovičke Malesije, Porta je bila spremna da izvrši određene reforme, ali do boljitka nije moglo doći u uslovima kada se porez naplaćuje nasilnim putem i stalno uvozi oružje.¹⁶

Uvođenje policijskog časa u Skadarskom vilajetu dodatno je komplikovalo napetu situaciju u sjevernoj Albaniji. Konzul Plamenac s jedne strane takav postupak cijeni kao neophodnu mjeru osmanskih vlasti u cilju razoružavanja Malisora koji u varoš dolaze sa skrivenim revolverima, dok je s druge strane strahovao zbog posljedica koje ova mjera može proizvesti. Uprkos obećanjima koje su crnogorskom konzulu dale neke starješina iz Kastrata, da neće ništa uraditi što bi moglo izazvati nered, jednom prilikom je došlo do puškaranja između Kastrata i žandarmerije. No, kako nije došlo do intervencije vojske i pored glasina da ima mrtvih vojnika, konzul je bio uvjeren da je

¹⁵ DACG, MID 1912, Konzulat Skadar (u daljem tekstu KS) 1912-1915, f-2, 5/2, P. Plamenac, konzul u Skadru – D. Gregoviću, ministru inostranih djela, 26. januar/8. februar.

¹⁶ B. Hrabak, *Arbanaški ustanci 1912*, 199.

po srijedi bila provokacija koju su izazvali osmanski žandarmi ili vojnici.¹⁷ Sa Cetinja je Malisorima savjetovano da se uzdrže od svake akcije protiv Osmanlija, čega se oni nijesu pridržavali uvijek, napadnuvši osmansku vojsku „na sama vrata“ od skadarske varoši.¹⁸ No, i pored stanja opšte pravne nesigurnosti u Skadarskom vilajetu, koje je prijetilo da se svakog časa pretvori u otvoreno neprijateljstvo između Malisora i Osmanlija, crnogorski konzul je javljao na Cetinje, da se još uvijek ne može sa sigurnošću kazati da li će 1912. godine doći do novog ustanka ili neće. U slučaju da do njega dođe, konzul Plamenac je početak ustanka, logično, vezivao za kraj proljeća, kada „svi Malisori budu izdigli u planinu“. Takođe, ono što je sa sigurnošću Plamenac mogao saopštiti je i to, da će 14. februara 1912. godine (stari kalendar) krenuti u Podgorici pukovnik Hasan Riza-beg, komandant Skadarske divizije da u ime osmanske vlade pozdravi kralja Nikolu.¹⁹

Davanje utočišta u Skadru crnogorskim političkim krivcima koji su početkom marta 1912. godine pobjegli sa izdržavanja kazne iz podgoričkog zatvora, izazvalo je ozlojeđenost kod crnogorskih vladajućih krugova. Dr Ivu Jovićeвиću, novom crnogorskom konzulu u Skadru, koji je na tom mjestu zamijenio Petra Plamenca, nije promakao njihov smještaj u hotelu „Osmanija“, odakle će kasnije biti premješteni po privatnim osmanskim kućama, koje su ih „na besu primile pod svojim krovom“. Ovakav korak osmanskih vlasti prema konzulovim riječima, imao je za cilj da se kod tamošnjeg stanovništva uguše

¹⁷ DACG, MID 1912, KS, 1912-1915, f-2, 6, P. Plamenac, konzul u Skadru – D. Gregoviću, ministru inostranih djela, 31. januar/13. februar.

¹⁸ DACG, MID 1912, KS, 1912-1915, f-2, 7, P. Plamenac, konzul u Skadru – D. Gregoviću, ministru inostranih djela, 2. (15) februar.

¹⁹ DACG, MID 1912, TF i PA, f-207, 39, P. Plamenac, konzul u Skadru – D. Gregoviću, ministru inostranih djela, 13. (26) februar.

simpatije prema Crnoj Gori i da se mržnja prema njoj što više ukorijeni i rasprostrani. Skadarski valija je osporio tvrdnju konzula Jovičevića da se u Skadru nalaze revolucionari, već samo bjegunci koji su pobjegli iz zatvora.²⁰ Vodeći razgovore sa kraljem Nikolom krajem marta 1912. godine, baron Gizl je primjetio, da je kralj bio veoma ljut zbog pružanja utočišta crnogorskim političkim krivcima, zbog čega je pričao veoma loše o Osmanskom carstvu. Kralj Nikola je u razgovorima upoznao austrougarskog poslanika da se situacija na Balkanu može već na proljeće ozbiljno pogoršati.²¹

Na Cetinju su gotovo svakodnevno stizale iz Skadra iscrpne vijesti od strane crnogorskog konzula, koji je bilježio i najmanji

²⁰ DACG, MID 1912, TF i PA, f-207, 42, dr I. Jovičević, konzul u Skadru – D. Gregoviću, ministru inostranih djela, 8. (21) mart; Jovičević je dužnost konzula u Skadru obavljao od marta do oktobra 1912. godine. (Dr Ivo Jovičević, *O ljudima i događajima – sjećanje jednog federaliste*, Cetinje, 1995, 77-78; Marina Martinović, „Konzulat u Skadru“, U: *Arhivski zapisi*, 1-2/1999, Cetinje, 37); Jovičević navodi u svojim memoarima da se pred njegov odlazak na dužnost u Skadar desio „jedan neprijatan događaj - iz podgoričkog zatvora pobjegoše neki politički zatvorenici, među kojima i Mihailo Ivanović. Ovo bjegstvo naljuti mnogo gospodara, što sam zaključio iz sljedećeg. Pošto sam se spremio za put u Skadar, po nalogu gospodarevu, čekao sam u Odžakliji dok naredi da uđem kod njega. Čulo se kako gospodar na nekoga viče. Odjednom vika prestade, a u Odžakliju uđe Milo Dožić, ministar pravde, blijed kao vosak, primače se i šapnu mi na uho: - Ovo je na mene vikao, na tebe neće. Ovo ti govorim da se umjedneš snaći“. [...] Kad uđoh kod gospodara, on izgledaše potpuno miran, ni najmanjeg traga na njegovom licu od ljutnje ili nekog uzbuđenja. Tihim glasom stade mi govoriti da motrim na sve što se u Albaniji bude dešavalo i da opširno i istinito o svemu obavještavam nadležnog ministra. Otpusti me, ja izađoh iz dvora i krenuh za Skadar.“ (I. Jovičević, *O ljudima i događajima*, 77-78).

²¹ N. Rakočević, *Crna Gora i Austrougarska 1903-1914*, 95.

pokret kako bi se crnogorske vlasti što bolje upoznale sa stanjem u sjevernoj Albaniji pred nastupajuće događaje. Ustanak je bio više nego izvjestan i nema sumnje da bi počeo i prije predviđenog roka, samo kada bi Malisori bili sigurni da će im Crna Gora dati puške i municiju. Albanske starješine iz Malesije nijesu prestajale dolaziti kod konzula Jovićevića gdje su se raspitivale da li će ih Crna Gora oružano pomoći, ali sve što su mogli dobiti od njega bio je odgovor da od svoje vlade nije imao nikakve „instrukcije“ da razgovara na tu temu. Isti odgovor malisorske starješine su dobile kada su izrazili spremnost da za novac kupe oružje i da ga u Albaniju prenesu putem kontrabande, ukoliko na Cetinju nijesu bili voljni da im daju puške. Jovićević je smatrao da bi trebalo izaći u susret Albancima i „pod vidom kontrabande“ dati im puške, kako bi se nastavila započeta politika u Albaniji. U protivnom, time će se okoristiti neka susjedna država, a u pitanje bi bio doveden i prestiž koji je crnogorski kralj uživao kod Malisora. Pred Crnom Gorom su po mišljenju Jovićevića stajale dvije mogućnosti, ili da dobije neophodno zemljište „da bi se mogla razvijati kulturno“, ili pak da herojski završi „svoj život“. Ali nikako ne smije da pristane na egzistenciju pod današnjim uslovima. Zbog toga je od ministra inostranih djela tražio da mu što prije pošalje instrukcije po ovom pitanju, jer je strahovao da se ovako pogodna prilika neće ponavljati opet. Albanci su se užurbano spremali za novi ustanak, i već su poslali jednog popa u Hamburg da dopremi 1000 pušaka, javljao je Jovićević. Prema njegovim saznanjima u selima između Bojane i Drima, Albanci raspoložu sa svega 435 pušaka, što je bio nedovoljno za rat s Osmanlijama.²²

²² DACG, MID 1912, TF i PA, f-207, 46/1, I. Jovićević, konzul u Skadru –D. Gregoviću, ministru inostranih djela, 15. mart. Jovićević navodi broj pušaka kojima raspolaze svako selo ponaosob na teritoriji između Drima i Bojane. Njegova saznanja su sljedeće sadržine: u Bušati 60, Troši 25, Barbaluši 70, Doragijate 10, Berdici 10, Beltoji 8, Ašte 8, Kosmač 6, Kukle 6, u Montskosj

No, ni osmanske vlasti nijesu mirovale. Za novog skadarskog valiju postavljen pukovnik Hasan Riza-beg, sa kojim su crnogorske vlasti imale priliku da se i lično upoznaju prilikom njegovog dolaska u Podgoricu, februara mjeseca te godine. Novi valija je odmah otpočeo da utvrđuje grad zbog napada koji se mogao desiti iz pravca Crne Gore. Osmanske vlasti u Skadru postavljale su špijune u blizini crnogorskog konzulata, kako bi vidjele ko u njega dolazi i dostavlja informacije crnogorskom konzulu, čime su nastojale da osujete njegov rad od koga su mnogo strahovale vlasti u Skadru.²³ Iako je bilo svima jasno da će u najskorijoj budućnosti doći do velikih zapleta na Balkanu, crnogorska vlada je stajala na pozicijama da zbog sasvim izvjesnih zapleta u Albaniji treba održavati prijateljske odnose sa osmanskom vladom. Koliko joj je zaista stalo do dobrih odnosa s Portom, najbolje svjedoče instrukcije upućene konzulu Jovićeviću od strane ministra inostranih djela Dušana Gregovića, u kojima mu se odobrava da saopšti albanskim prvacima i svima koji su iskreno radili za albansku stvar, da će Crna Gora zažmuri-ti kada je u pitanju kontrabanda oružja, koje je u Albaniju trebalo da stigne iz Hamburga.²⁴ U razgovoru sa crnogorskim konzulom, najugledniji mirditski prvak Prek Bib Doda je kazao da će svim

50 i u Bregmatiji 200. (*Isto.*) Zbirom gore pomenutih brojki dobija se cifra od 453 puške, a ne 435, kako je to konzul napisao, međutim, očigledno je da je po srijedi *lapsus calami*, nastao prostom zamjenom posljednje dvije cifre, tako da je umjesto broja 453 napisana cifra 435. (*Isto*); B. Hrabak, *Arbanaški ustanaci 1912*, 199; Živko Andrijašević, „Neki podaci o zagraničnoj politici Crne Gore (1878-1912)“, U: *Istorijski zapisi*, br. 1-4, Podgorica, 2003, 21.

²³ DACG, MID 1912, TF i PA, f-207, 47, I. Jovićević, konzul u Skadru – D. Gregoviću, ministru inostranih djela 16. marta/29. mart.

²⁴ DACG, MID 1912, TF i PA, f-207, 48, I. Jovićević, konzul u Skadru – L. Tomanoviću, predsjedniku vlade i zastupniku ministra inostranih djela, 17. mart/30. mart.

snagama raditi da proizvede neredu i rat s Osmanskim carstvom, zatraživši od crnogorskog konzula da obavijesti kralja Nikolu da ukoliko ima namjeru da ikad pomogne Albancima, onda neka im se sada pomogne. Prenk paša je takođe saopštio Gregoviću, da kad bi znali da će im nejač biti na sigurno sklonjena, oni bi uz pomoć pušaka koje su tražili od kralja da im pošalje, bili u stanju da se tri godine bore po albanskim vrletima.²⁵

Konzul Jovičević je nastojao da dozna mišljenje ostalih konzula u Skadru o sve težoj situaciji u Albaniji, ali većina njih nije imala nikakvog mišljenja. Ruski vicekonzul jedini nije vjerovao u mogućnost komplikacija, savjetujući Crnoj Gori da bude mirna i da se ne upušta u avanture, kao što je to bio slučaj prethodne godine. On je smatrao da bi Crna Gora zauzećem Skadra i okoline samo bila na gubitku. Vicekonzul je dušebrižno izjavio da Rusija misli na Crnu Goru i da će joj saopštiti kada je pogodan čas da se upusti u rat, ali da do tada treba da se uzdrži od pre nagljenih poteza. Jovičević je iskoristio priliku da upozna vlasti na Cetinju o ranijem sastanku austrougarskog konzula i albanskih prvaka (iz vremena početka italijansko-osmanskog rata), kojima je savjetovano da budu mirni dvije godine, a nakon toga će ih Austrougarska osloboditi osmanskog ropstva. Jovičević je preko svog čovjeka od povjerenja koji je razgovarao sa „nekim austrijskim vojnim atašekom“ doznao da Austrougarska namjera va zauzeti Albaniju, ali da čeka pogodan trenutak za to. No, ako je Austrougarska imala vremena da čeka zgodnu priliku, da ne bi Evropa „digla larmu“, kao za vrijeme aneksije Bosne i Hercegovine 1908. godine, Albancima se jako žurilo.²⁶

²⁵ DACG, MID 1912, TF i PA, f-207, 49, I. Jovičević, konzul u Skadru – L. Tomanoviću, predsjedniku vlade i zastupniku ministra inostranih djela, 18. mart/ 31. mart.

²⁶ DACG, MID 1912, TF i PA, f-24, 51, I. Jovičević, konzul u Skadru – L. Tomanoviću, predsjedniku vlade i zastupniku ministra inostranih djela, 20. mart/ 2. april.

Ukoliko se ostvari namjera Mirdita da od Đurđevadne zatvore put prema Prizrenu, nemiri su neminovni i u ostalim mjestima Albanije, na što ne bi ostali imuni ni Malisori koji su se nalazili tik uz crnogorsku granicu. Odluka osmanskih vlasti da zabrane izdig u planinu stanovnicima Bregmatije, samo je povećavala ionako veliko nezadovoljstvo među albanskim plemenima, ali ih i dodatno podstakla u namjeri da svoja prava potraže oružanom rukom.²⁷ Skadarski valija je uz pomoć vojske uspjevao da situaciju u Mirditima drži pod kontrolom i nije očekivao probleme većih razmjera na toj strani, iako su s vremena na vrijeme izbijali oružani sukobi između tamošnjih ustaša i osmanske vojske. Biskup Seređi je isključivao mogućnost ozbiljnog ustanka za izvjesno vrijeme iz razloga što je nedostajalo ozbiljne organizacije, pušaka i municije. S druge strane, opat Prenk Doči je prilično samouvjereno saopštio crnogorskom konzulu da je mogućnost izbijanja ustanka te godine bila isključena. Razlog opatovog pesimizma konzul Jovičević je obrazlagao njegovim srebroljubljem, tj. težnjom „da što bolje proda šume u Mirdite“, za šta je dobio odobrenje Porte. U međuvremenu i kod mirditskog prvaka Prenk-paše, nestalo je optimizma kada je u pitanju ustanak, ali za razliku od svojih sunarodnika, jedini nije isključivao mogućnost velikih nereda, naročito ako osmanske vlasti otpočnu sa izgradnjom puta kroz Mirdite.²⁸ U razgovoru s crnogorskim konzulom je izrazio želju da se na putu za Pariz, sretne na Cetinju s ministrom inostranih djela Dušanom Gregovićem i kraljem Nikolom, u koga je imao „veliku nadu“ da će mu pomoći da podigne sveopšti albanski ustanak. Ne želeći da se ovakva ponuda olako propusti,

²⁷ DACG, MID 1912, TF i PA, f-24, 60, I. Jovičević, konzul u Skadru – D. Gregoviću, ministru inostranih djela, 4. (17) april.

²⁸ DACG, MID 1912, KS 1912-1915, f-2,42, I. Jovičević, konzul u Skadru – D. Gregoviću, ministru inostranih djela, 9. (22) maj.

Jovičević je savjetovao Gregovića da se pred pašu izade „pre-dusretljivo“ i da se ne štedi na obećanjima, kako ne bi izgubio vjeru u Crnu Goru i obratio se negdje drugo za pomoć.²⁹

Stanje zategnutih odnosa s osmanskim vlastima kulminiralo je 20. maja 1912. godine, kada je „nekoliko hiljada naoružanih Albanaca“ okupljenih u selu Junik (između Peći i Đakovice) dalo zajedničku besu da će ustankom srušiti mladotursku vlast, istaknuvši kao cilj borbe uglavnom poznate zahtjeve sadržane u 12 tačaka (gotovo identične onima donijetim u Greču prethodne godine).³⁰ Ustanički požar iz Kosovskog vilajeta prijetio je da se ubrzo prenese i na ostala područja naseljena Albancima u Osmanskom carstvu. Malisorski prvaci su nestrpljivo očekivali početak borbi. Njihovi prvaci su od crnogorskog konzula tražili dozvolu da stupe u borbu, na što im je on savjetovao mirno držanje i da ne troše uzalud ni jednog jedinog fišeka, dok im se naredba takve vrste ne da sa Cetinja. Ali, miroljubive poruke crnogorskih vlasti, Albanci skadarskog vilajeta nijesu rado slušali. Neki albanski prvaci žalili su se na crnogorsku vladu i neke crnogorske zvaničnike, zbog neispunjenih obećanja da će im dati puške i municiju. Jovičević se protivio takvom odnosu neodgovornih pojedinaca iz crnogorske vlasti prema Albancima, jer ih je varalo Osmansko carstvo i Austrija, zbog čega su izgubili prestiž kod njih, pa će se to neminovno desiti i Crnoj Gori ako ih bude varala. Pošto je ustanak u sjevernoj Albaniji bio samo pitanje časa, a očekivala se i veća koordinacija sa Mirditima kojima će se priključiti okolni albanski krajevi, Jovičević je predlagao nadležnom ministru da se u Albaniju „rasturi što više pušaka i municije“, jer nije bilo po njegovom mišljenju oportuno napuštati politiku koja je započeta u

²⁹ DACG, MID 1912, KS 1912-1915, f-2, 48, I. Jovičević, konzul u Skadru – D. Gregoviću, ministru inostranih djela, 15. (28) maj.

³⁰ P. Bartl, *Albanci*, 135-136; Milorad Ekmečić, „Dugo kretanje između klanja i oranja“: *Istorija Srba u Novom veku 1492-1992*, Beograd, 2010, 339.

Albaniji.³¹ O obećanim puškama i municiji koje je sa Cetinja trebalo da stignu u sjevernu Albaniju, raspitivao se kod crnogorskog konzula opat Doči. Na konzulov odgovor da mu nijesu poznata takva obećanja, opat je odgovorio da ona postoje i da ih je dao lično ministar vojni rekavši da će pomoć stići iz Crne Gore, samo kada Albanci budu spremni da „zažde oganj na sve strane“. Opat je bio ubijeđen da je crnogorska vlada naredila konzulu Jovićeвиću da se prema njemu drži rezervisano zbog raširenog uvjerenja da je austrofilski orijentisan. On je podsjetio konzula na sastanak koji je imao sa ministrom inostranih djela Dušanom Gregovićem, i da mu je ovaj saopštio da se kralj Nikola „o njemu izrazio kao austrofilu“, ali da je on na tu opasku odgovorio da nije veći austrofil od crnogorskog kralja. Doči je napomenuo da ni on, a ni kralj Nikola nijesu austrofil, ali da prilike i interesi Crne Gore i Albanije nalažu od njih da se na silu ponašaju austrofilski. Crnogorski konzul je uvjeravao opata, da se ne drži rezervisano prema njemu i da od svoje vlade nije dobio nikakvih instrukcija osim da radi na mirnom držanju Albanaca. Jovićeвиć je dalje istakao kako ni od kralja, ali ni od ostalih članova crnogorske vlade nikada nije čuo nijednu jedinu riječ koja je govorila o opatovom austrofilstvu. Doči je izrazio zabrinutost za sudbinu svoga naroda ako neko ne pripomogne sa strane i zamolio crnogorskog konzula da se zauzme kod svoje vlade u tom smislu, kako se ne bi okasnilo, što je konzul i obećao.³²

Sve napetija situacija na Balkanu bila je predmet razgovora crnogorskog poslanika Plamenca sa kolegama u Carigradu, od kojih je želio da sazna više detalja koji bi koristili vlastima na Cetinju. U razgovoru sa Plamencom austrougarski poslanik Girs je bio prilično rezervisan, i u svom prepoznatljivom maniru kratko je

³¹ DACG, MID 1912, KS 1912-1915, f-2, 61, I. Jovićeвиć, konzul u Skadru – D. Gregoviću, ministru inostranih djela, 1. (14) jun.

³² DACG, MID 1912, KS 1912-1915, f-2, 64, 64/2, I. Jovićeвиć, konzul u Skadru – D. Gregoviću, ministru inostranih djela, 6. (19) jun.

odgovorio da ne zna kako će se odvijati dalje situacija na Balkanu. Za razliku od drugih sagovornika engleski poslanik je bio „najotvoreniji i najiskreniji“. Stanje na Balkanu posmatrao je pesimistički, od mladoturaka se dobrome nije nadao, i u najskorijoj budućnosti je vidio ozbiljne probleme. No, i pored svega smatrao je da će i ovoga puta „razne okolnosti“ spasiti Osmansko carstvo od propasti. Osmanski zvaničnici i strane diplomate u Carigradu pokazivali su veliko interesovanje za događaje u blizini crnogorske granice, ali i za novu crnogorsku vladu na čelu sa generalom Mitrom Martinovićem. U Carigradu su tvrdo vjerovali da će se Crna Gora umiješati još otvorenije u albanski ustanak nego što je to bio slučaj 1911. godine, jer je to i prioritet nove vlade sastavljene „od mladih, bujnih ljudi“. O konspirativnom držanju Crne Gore prema Osmanskom carstvu brujala je tih dana carigradska štampa, donoseći između ostalih i vijesti o sastanku crnogorskog ministra unutrašnjih djela Jovana S. Plamenca i albanskih prvaka iz Hota, Gruda i Klimentata, koji su na Cetinju u hotelu „Lokanda“, po svemu sudeći, iznijeli teške optužbe na račun osmanske uprave i „zuluma“ osmanske vojske tražeći da Crna Gora snažnije pomogne ustaničke aktivnosti.³³ Interesantno je da se i pored kontinuiranih napada carigradske štampe na držanje Crne Gore prema sukobima u Albaniji, osmanski ministar spoljnih poslova ni jednom riječju nije osvrnuo na to u razgovorima sa Plamencem.³⁴

Ustanak Albanaca pokrenut krajem maja 1912. godine s Kosova raširio se najprije na katolički sjever, da bi se do sredine juna ustanički požar proširio na područja sve do Kruje i Tirane, u kojem

³³ DACG, MID 1912, KS 1912-1915, f-2, 81, P. Plamenac, otpravnik poslova u Carigradu – brigadiru M. Martinoviću, ministru inostranih djela, 17. (30) jun; N. Rakočević, *Crna Gora i Austrougarska 1903-1914*, 97.

³⁴ DACG, MID 1912, Poslanstvo Carigrad (u daljem tekstu PC), f-24, 113/2, P. Plamenac, otpravnik poslova u Carigradu – brigadiru M. Martinoviću, ministru inostranih djela, 22. jun/5. jul.

je učešće uzelo 15-20.000 ustanika.³⁵ Ali, ustanički prvaci nijesu bili zadovoljni angažovanjem Malisora, zbog čega su vijećali i donijeli odluku, da će i njih napasti ukoliko ne prestanu da slušaju Crnu Goru. U Mirditama su se vodile borbe između ustanika i askera, ali su se svodile na „obična prepucavanja bez ikakvog do sada stvarnog rezultata“.³⁶ Nakon jedne izjave Hasana Prištine s početka jula 1912. godine, koju je prenio opozicioni list *Borci za naciju*, a u kojoj je apostrofirana posvećenost Albanaca u borbi protiv mladoturaka i trenutno odustajanje od borbe za autonomiju, u Carigradu je ubrzo došlo do smjene stare Mehmed Said-pašine vlade, i dolaska nove na čelu sa Gazi-Muhtar pašom, koja odmah uspostavlja kontakt s ustanicima, koji su u svojim rukama držali sve strategijske tačke Kosovskog vilajeta.³⁷ Nova vlada je uzela u obzir žalbe Albanaca, razmetljivo obećavši da će sve učiniti što je do nje da albanski narod „dobije potpuno blagostanje“. Pokušaj uspostavljanja poretka u Albaniji po mišljenju konzula Jovičevića neće uroditi plodom, ocjenivši obećanja nove vlade kao „mrtvo slovo na hartiji“.³⁸ On je smatrao da je za Crnu Goru nastupila povoljna situacija u Albaniji koja se nipošto nije smjela prokockati. Stoga je predlagao ministru inostranih djela i predsjedniku vlade Mitrju Martinoviću, da se munjevitim napadom u kome bi uzelo učešća ne više od 6 hiljada crnogorskih i isto toliko malisorskih vojnika, zauzme Skadar sa okolnim visovima. Uzaludna bi bila svaka akcija i gomilanje osmanske vojske u namjeri da se povrati grad iz koga Crnogorce niko ne bi mogao istjerati, a što se tiče Evrope, „neka viče koliko hoće“, piše u svom izvještaju

³⁵ P. Bartl, *Albanci*, 136.

³⁶ DACG, MID 1912, KS 1912-1915, f-2, 93, I. Jovičević, konzul u Skadru – brigadiru M. Martinoviću, predsjedniku vlade, 4. (17) jul.

³⁷ P. Bartl, *Albanci*, 136.

³⁸ DACG, MID 1912, KS, 1912-1915, f-2, 102, I. Jovičević, konzul u Skadru – brigadiru M. Martinoviću, predsjedniku vlade, 15. (28) jul.

Jovićević.³⁹ Strahujući od takvog scenarija skadarski valija je odbijao da ispuni zahtjev ustanika i povuče svoju vojsku iz Malesije, što je bio uslov kako bi se prilike u tom nemirnom dijelu Albanije stabilizovale.⁴⁰

Započeti pregovori između ustanika i vladine komisije u Prištini, nakon dosta peripetija, uspješno su završeni prihvatanjem gotovo svih albanskih zahtjeva avgusta 1912. godine. „Time je Albanija bila praktično nezavisna“.⁴¹ Ali, Osmansko carstvo su čekala nova iskušenja i znatno ozbiljniji problemi. Ovoga puta Albanci neće biti po srijedi kao što je bio slučaj prethodnih godina, već balkanske države koje su s nestrpljenjem iščekivale momenat da konačno prekrate sve muke „bolesniku s Bosfora“. Prije nego li rat počne, na Cetinju su pokušali preko crnogorskog konzula u Skadru da dobiju od albanskih plemena saglasnost da se Skadarski vilajet pripoji Crnoj Gori.⁴² No, kako je skadarski biskup iznalazio razne načine da ne donese crnogorskom konzulu pismeni akt u kojem se navodno traži od Crne Gore da pripoji Skadarski vilajet, Crna Gora je 8. oktobra 1912. godine objavila rat Osmanskom carstvu.⁴³ Borba za osmansko nasljeđe mogla je da počne.

³⁹ DACG, MID 1912, KS 1912-1915, f-2, 106, I. Jovićević, konzul u Skadru – brigadiru M. Martinoviću, predsjedniku vlade, 18.(31) jul.

⁴⁰ DACG, MID 1912, KS, 1912-1915, f-2, 120, I. Jovićević, konzul u Skadru – brigadiru M. Martinoviću, predsjedniku, vlade, 7. (20) avgust.

⁴¹ Ž. Fajfrić, *Turski sultani*, Sremska Mitrovica, 2008, 340; „Jedan ugovor od 4. septembra 1912. je predviđao da sultan prepusta albanskoj autonomnoj jedinici znatan deo Crne Gore do Podgorice, Gusinje, Mitrovicu, Prištinu, Kačanik, Kumanovo, Skoplje i deo Vardarske doline sa Prilepom, Ohridom i Bitoljem.“ (M. Ekmečić, *Dugo kretanje između klanja i oranja*, 339-340.)

⁴² N. Tomović, *Crnogorski konzulat u Skadru i malisorske bune 1910–1911. godine*, 795-796.

⁴³ *Isto*, 796.